MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTLARI TARBIYACHILARIDA KASBIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHDA O’YIN TEXNOLOGIYASINIG O’RNI VA ULARDAN MASHG’ULOTLARDA FOYDALANISHNING AHAMIYATI

Surxondaryo viloyati pedagogik mahorat markazi
katta o’qituvchisi Mamadalieva Marhabo Xolmamatovna
@emalmamadaliyevamarkxobo
+998937983071

Annatasiya: Ushbu maqola o’yin,o’yin faoliyati va uning turlari:rolli o’yinlar, suyujetli o’yinlar, qoidali o’yinlar, ijtimoiy rollar hamda yetakchi faoliyat, irodaviy sifatlar, shaxslararo munosabatlar haqida

Аннатация:Эта статья о доме,домашних занятиях и их видах,ролевых домах, семейных домах,домах с правилами,социальных ролях и лидерстве,добровольческих качествах,межличностных отношениях

Annatasion: This article is about the home,home activities and its types,role homes,homes with rules,social roles,leadership activities,voluntary qualities, interpersional relationships

Tayanch so’zlar:O’yin, Syujetli o‘yinlar, predmetli o‘yinlar, qoidali o‘yinlar, “Kim chaqqon?”, “Kim birinchi?”, “Rangini top”, “Juftini top”o’yinlari.

Ключевые слова:Игра,сюжетные игры,игры справилами,”Кто ловкий?”,” Кто первый ?” игры,”Найди цвет” , “Найди пару”

Base words: Game,plot games,subject games, rule Games,”Who’s agile?”,”Who’sthe first?”,” Find the color”,” Find the Mate”games.

Barchamizga ma’lumki bola shaxsi rivojlanishida va tarbiyasida faoliyatning oddiy shakllaridan biri o‘yin bo’lib muhim ahamiyat kasb etadi, lekin u tobora takomillashib, sodda harakatlardan keyinchalik syujetli, roli o‘yinlarga, hatto sportgacha murakkablashib boradi, atrof-muhitni aks ettirishida ishtirok eta boshlaydi. Insonning borliqni in’ikos etishidagi dastlabki urinishni harakat orqali

namoyon etadi. Harakatlar bolaning tabiatga, uni qurshab turgan kishilik dunyosiga nisbatan munosabatini, ular to‘g‘risidagi ilk taassurotlar, sodda tasavvurlar, bilimlarni o‘zlashtirishni anglatib keladi. Keyinchalik oddiy harakatlar muayyan ma’no kasb etib, syujetli va rolli o‘yinlarga aylanadi. O‘yinlar milliy (etnik) va umumbashariy turkumlardan tarkib topgan bo‘lib, ijtimoiy hayotning barcha jabhalarini o‘zida aks ettiradi. O‘yinlar takomillashib borib sport turlariga, sport faoliyatiga o‘sib o‘tadi, jumladan, shaxmat, damino, futbol, shashka va hokazo. Sport o‘yin faoliyati sifatida barcha yoshdagi insonlarga xos bo‘lib hisoblanadi.

O‘yin faoliyatida bola ijtimoiy voqelikni taqlid, rol orqali ijro etishga harakat qiladi va shu yo‘sinda atrof-muhit to‘g‘risidagi, ijtimoiy turmushdagi shaxslararo munosabatlarni o‘zlashtira boradi. Ijtimoiy turmushdagi u yoki bu hodisani rol orqali ijro qiladi. So‘z bilan harakatning birikuvi natijasida o‘yin faoliyat tusini oladi va muayyan ma’no, axborot berish, uzatish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Dastlabki o‘yin aynan kattalar xatti-harakatini takrorlash, ularga taqlid qilish bilan tavsiflanadi. Syujetli o‘yinlar borliqning goh anglangan, goho anglanmagan tarzda u yoki bu tomonlarini egallashga xizmat qiladi.

O‘yin dastavval bola uchun vaqt o‘tkazish, uni mashg‘ul qilish funksiyasini bajarsa, keyinchalik ijtimoiy-tarixiy taraqqiyot namunalarini ifodalash darajasiga o‘sib o‘tadi. Rollar, ma’noli harakatlar, ibratli imo-ishoralar, tushunchalar bola shaxsini shakllantirishda faol ishtirok etadi. Bola tug‘ilganidan to maktab ta’limigacha davrida uning uchun o‘yin faoliyati yetakchi faoliyat rolini bajaradi, shuningdek, o‘yin didaktik tus kasb etishi ham mumkin.

Bolalar o‘yinlarining dastlabki ilmiy tahlili rus olimi Y.A.Pokrovskiy tomonidan 1887 yilda amalga oshirilgan. Uning fikriga ko‘ra, “o‘yin” to‘g‘risidagi tushunchalar o‘ziga xoslikni va tafovutni u yoki bu xalqqa mansublikni bildiradi.

Oradan yarim asr vaqt o‘tgandan keyin 1933 yilda “o‘yin” tushunchasining etimologik tahlilini amalga oshirgan va uning o‘ziga xos alomatlarini tasniflashga harakat qilgan golland olimi F.Boytendayk hisoblanadi. Boytendayk o‘yinning alomatlari qatoriga quyidagilarni kiritadi: “u yoqqa va bu yoqqa” harakat,

ixtiyorsizlik va erkinlik, quvonch va ermaklik. Bunday alomatlardan qanoatlanmagan muallif, uning fenomenini bolalar faoliyatini kuzatish orqali aniqlash mumkin, chunki o‘yinning qiymati va ahamiyati ularning o‘zlari tomonidan oqilona baholash, degan xulosaga keladi.

O‘yinni vujudga kelish tarixiga ilmiy yondashish nemis psixologi V.Vundtga 1887 yilda nasib etdi. Uning mulohazalariga ko‘ra, o‘yinning manbai huzur qilish, rohatlanishdan iboratdir. V.Vundt bildirgan fikrlar yoyiq xususiyatga ega bo‘lib, o‘yinning u yoki bu jihatlarini yoritishga xizmat qiladi. Uning fikricha, o‘yin – bu bolalarning mehnatidir. Hech bir o‘yin yo‘qki, u jiddiy mehnatning u yoki bu shaklining prototipi bo‘lmasin, hamisha uning vaqtdagi va fazodagi haqiqiy holatini o‘zida aks ettirmasin. Yashash zarurati insonni mehnat qilishga majbur qiladi. Mehnat orqali inson o‘z kuch-qudratini baholashga o‘rgana boradi, huzur qilish va rohatlanishining manbai ekanligiga iqror bo‘ladi. Uningcha, o‘yin mehnatning foydali jihatini yo‘qotib boradi. Shuningdek, mehnat jarayonidagi eng yoqimlilik, uning natijasi maqsadga aylanadi.

Ma’lumki, bolaning yoshi ulg‘ayib, mustaqil harakat qilish imkoniyati oshgan sari, uning atrofidagi narsa va hodisalar bo‘yicha dunyoqarashi kengayib boradi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning yetakchi faoliyati o‘yindir. Bu yoshdagi bolalarning o‘yinlarini uchga bo‘lish mumkin:

1)predmetli o‘yinlar(15-20 minut o‘ynaladi);

2)syujetli-rolli o‘yinlar (30-60 minut o‘ynaladi);

3) qoidali o‘yinlar (1soatdan -2kungacha davom etishi mumkin).

Bog‘cha yoshidagi bolalarning o‘yin faoliyatlari masalasi asrlar davomida juda ko‘p olimlarning diqqatini o‘ziga jalb qilib kelmoqda. Bog‘cha yoshidagi bolalar o‘zlarining o‘yin faoliyatlarida ildam qadamlar bilan olg‘a qarab borayotgan sermazmun hayotimizning hamma tomonlarini aks ettirishga intiladilar.

Bola atrofidagi narsalar dunyosini bilish jarayonida ular bilan bevosita amaliy munosobatda bo‘lishga intiladi. Bu o‘rinda shu narsa harakterliki, bola bilishga tashnaligidan atrofdagi o‘zining haddi sig‘adigan narsalari bilangina emas,

balki kattalar uchun mansub bo‘lgan, o‘zining kuchi ham yetmaydigan, haddi sig‘maydigan narsalar bilan ham amaliy munosabatda bo‘lishga intiladi. Masalan: bola avtomashinani yoki tramvayni o‘zi haydagisi, xaqiqiy otga minib yurgisi, uchuvchi bo‘lib, samolyotda uchgisi va rostakam militsioner bo‘lgisi keladi. Tabiiyki bola o‘zidagi bunday ehtiyojlarning birontasini ham haqiqiy yo‘l bilan qondira olmaydi. Bu o‘rinda savol tug‘iladi. Bolalarning tobora ortib borayotgan turli ehtiyojlari bilan ularning tor imkoniyatlari o‘rtasidagi qarama-qarshilik qanday yo‘l bilan hal qilinadi? Bu qarama-qarshilik faqatgina birgina faoliyat orqali, ya’ni, bolaning o‘yin faoliyati orqaligina hal qilinishi mumkin. Buni quyidagicha izohlab berish mumkin:

- irinchidan, bolalarning o‘yin faoliyati qandaydir moddiy mahsulot ishlab chiqarishga qaratilgan faoliyat emas. Shuning uchun bolalarni o‘yinga undovchi sabab (motiv) kelib chiqadigan natija bilan emas, balki shu o‘yin jarayonidagi turli harakatlarning mazmuniga bog‘liqdir;

- ikkinchidan, bolalar o‘yin jarayonida o‘z ixtiyorlaridagi narsalarni, o‘zlarini qiziqtirgan, ammo kattalargagina mansub bo‘lgan narsalarga aylantirib, xohlaganlaricha erkin faoliyatda bo‘ladilar. Bolalarning o‘yin faoliyatlari ularning jismoniy va psixik jihatdan garmonik ravishda rivojlanishi uchun birdan-bir vositadir.

O‘yin bolalar hayotida shunday ko‘p qirrali faoliyatki, unda katgalarga mansub bo‘lgan mehnat ham, turli narsalar haqida tafakkur qilish, xom-xayol surish, dam olish va xushchaqchaqlik jarayonlarining barchasi o‘yin faoliyatida aniq bo‘ladi. Shuni ham ta’kidlab o‘tish kerakki, o‘yin faqat tashqi muhitdagi narsa hodisalarni bilish vositasigina emas, balki qudratli tarbiya vositasi hamdir. Ijodiy va syujetli o‘yinlarda bolalarning barcha psixik jarayonlari bilan birgalikda ularning individual xususiyatlari ham shakllanadi. Demak, bog‘chadagi ta’lim-tarbiya ishlarining muvaffaqiyati ko‘p jihatdan bolalarning o‘yin faoliyatlarini maqsadga muvofiq tashkil qila bilishga bog‘liqdir. Shunday qilib, o‘yin bolalar

xayoli tomonidan yaratilgan narsa emas, aksincha, bolalar xayolining o‘zi, o‘yin davomida yuzaga kelib, rivojlanadigan psixik jarayondir.

Bu yoshdagi bolalar o‘z vaqtining ko‘p qismini o‘yin bilan o‘tkazadi, ayniqsa 3 yoshdan 6-7 yoshgacha o‘yinlar ahamiyatli taraqqiyot yo‘lini bosib o‘tadi: predmetli-boshqaruv va ramziy o‘yinlardan tortib to qoidali syujetli-rolli o‘yinlargacha. Bu yosh davrida barcha o‘yin turlarini ko‘rish mumkin.

O‘yin faoliyati bolalarni insoniyatning ijtimoiy tajribasini egallashning faol shakli bo‘lgan ta’lim faoliyatiga tayyorlaydi. Odam birdaniga ijtimoiy tajribani o‘zlashtirishga kirisha olmaydi. Ijtimoiy tajribalarni faol egallashi uchun odam, avvalo, yetarli darajada nutqni egallagan bo‘lishi, ma’lum malakalar, uquvlar va sodda tushunchalarga ega bo‘lishi kerak bo‘ladi. Bularga bola yuqorida ko‘rsatib o‘tganimizdek, o‘yin faoliyati orqali erishadi

Turli o‘yinlar orqali bolalarning taraqqiyoti darajasi, bolalar guruhlarida o‘zaro munosabatlar, shaxsiy xususiyatlari o‘rganilishi mumkin. Masalan, “Kim chaqqon?”, “Kim birinchi?”, “Rangini top”, “Juftini top” kabi musobaqa tarzida tashkil etiladigan o‘yinlar orqali bolaning shaxsiy sifatlari, xususiyatlari o‘rganilsa, “Oq terakmi, ko‘k terak”, “Ovozidan top”, “Tapur-tupur qaldirg‘och” kabi o‘yinlar guruh bolalarining o‘zaro munosabatlarini aniqlashda diagnostik vosita bo‘la oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Norbosheva M.O. Bolalar psixologiyasi. T.,2003
2. Norbosheva M.O. Go‘daklik va ilk yosh davr psixologiyasi(uslubiy qo‘llanma) . Termiz,2015